

УДК 272:94(497)

Ђуро Бодрожић

Институт за политичке студије, Београд

РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА И БАЛКАНСКА ИСТОРИЈА

Сажетак

Папска држава настала је у VIII веку, правно утемељење нашла је у тзв. Константиновој даровници, једном од највећих фалсификата које познаје историја. Историјски фалсификати често су коришћени као средство легитимације папских амбиција. Хегемонистичке намере праћене су стварањем митологије – она би заузела место стварне историје, којом би се сугерисало да је ток догађаја предодређен и трасиран у прошлости, а са јасном намером да се сопствени циљеви и амбиције прогласе историјски легитимним и неизбежним. Ни балканска политика Ватикана није прошла без историјских фалсификата. Обратићемо пажњу на предање о тзв. Звонимировој клетви, важном у обликовању националне свести Хрвата, као и на улогу римокатоличке цркве у стварању хрватске нације. Задржаћемо се и на фалсификованим житијима Светога Саве од стране Ивана Томка Мрнавића, произишлим из прозелитских намера римске курије према српском православљу.

Кључне речи: Ватикан, Балкан, Срби, Хрвати, историја, римокатолицизам, православље, прозелитизам, нација

Да би се разумела политика римских папа, најпре се треба упознати с њиховим амбицијама. А те амбиције јесу, ни мање ни више, него апсолутна власт на земљи. Папа Иноћентије III, који је живео на крају XII и почетку XIII века, изнео је став о папској власти као неприкосновеној и узвишеној да јој се морају поклонити сви друге власти, укључујући и цареve земаљске. Његове су речи: „Као што месец добија светлост од Сунца, и као што је он у свима односима, по величини, по каквоћи, по положају и по деловању, мањи од Сунца, исто тако и царска власт добија од папске власти сјај и величину, и толико је светлија колико је ближа извору светлости, и обратно, колико је удаљенија од тог извора, утолико јој је светлост слабија. А обе те власти и првенства имају седишта у Италији, која је, по Божјем одређењу, добила предност над свима другима областима на земљи“ (Грујић, 2020, 15).

Његов наследник, папа Бонифације (умро 1303) формулисао је реченицу која је постала трајно гесло Римокатоличке цркве, а гласи да „нема спасења изван Католичке цркве“ (Грујић, 2020, 15). Поменута максима ушла је у декрет Флорентинског сабора из 1439. године, где се каже: „Света Римска црква тврдо верује, да нико ко не припада Римској цркви, не само многобошци, него и Јудеји, и јеретици и шизматици, не могу ући у царство небеско, већ ће сви отићи у вечни огањ, спремљен за ђавола и његове слуге, ако се пре смрти не обратe Римској цркви“ (Грујић, 2020, 16). Наступајући с позиције: *extra romanam ecclesiam non est salus* (ван римске цркве нема спасења), римска црква не прави разлику између хришћана који се не налазе под њеним окриљем и незнабожаца. Уколико и постоји разлика, она је у корист незнабожаца, јер је лако уочити „да је та њена мисионарска делатност наспрам хришћана, који у папу не верују, у извесној мери јача, особито у новије доба, него ли она, коју иста црква развија према народима, који у Христа не верују“ (Милаш, 1889, 8).

Из оваквих схватања, по природи ствари, морало се доћи на становиште да претензија на оволику моћ не пристаје уз обичног човека. Још од XIV века проповеда се о изузетности

папе, који је изнад сваке власти, световне и црквене, па и изнад Васељенских сабора, који добијају власт од њега и које он сазива као намесник Христов на земљи. Да би 1860. године папа Пије IX изјавио: „Ја сам наследник апостола, ја сам намесник Исуса Христа; једини ја имам власт да управљам Петровим гробом, ја сам пут, истина и живот. Ко је са мном, тај је с црквом, а ко није са мном, тај је ван пута, ван истине, ван живота“ (Грујић, 2020, 16). Десет година касније, на ватиканском концилу 1870. године, усваја се догма о папској непогрешивости, поставши догмат Римокатоличке цркве.

Ништа се друго није могло ни очекивати од некога ко за себе каже: ја сам пут, истина и живот – Бог на земљи. „Људи, који су руковођени таквим погледима и начелима у свима својим поступцима, налазили су свагда и специјална оправдања за своје вековне акције, од префињене верске пропаганде до најгрубље и најнечовечије силе ‘огња и мача’, против слободе савести свих народа уопште, па и православних хришћанских народа на Балкану, а ради обраћања њихова у крило ‘јединоспасавајуће’ Римске цркве под врховном влашћу ‘непогрешивога’ папе у Ватикану“ (Грујић, 2020, 17). У та средства спадају и историјски фалсификати, а један такав, уграђен је у саме темеље ватиканске државе.

Папска држава створена је у VIII веку, правни основ за своје утемељења нашла је у Константиновој даровници (*Donatio Constantini*), највећем фалсификату у историји. У IV веку, наводно, папа Силвестер излечио је од куге и крстио цара Константина I, а овај му је у знак захвалности поклонио Рим, Италију, па и читав Запад (*omes Italie seu occidentalium regionum provintias, loca et civitates*). Била је то подвала каквој је тешко наћи сличну, антидатирана за око четири века, с уметнутим царевим потписом на документу и још с његовом напоменом да га је својеручно положио на гроб светог Петра. Права је истина да поменути папа цара Константина никада није ни видео, била је то класична манипулација. Али, том манипулацијом Рим и Италија дошли су у папски посед, а папа задобио моћ која га је учинила царем Запада.

С призивом Константинове даровнице и права које она, наводно, садржи, папа Стефан II, у зиму 753/754. године, прешао је Алпе и ступио на франачко тло, поставши први папа који је тамо закорачио. Изашао је пред Пипина III, клечао пред њим обучен у кострет, молио за спас од Лангобарда, позивао се на Светог Петра и успостављање државе и цркве Божије по праву које му је дато, а по примеру цара Константина који је то учинио поменутом даровницом. Франачки хроничар бележи да се није хтео подићи док краљ и његови синови нису дали руке и потом га у знак обећане помоћи усправили. „Разумљиво је – каже Карл Хајнц Дешнер – да на Пипиновом ‘варварском’ двору нико није био у стању да проникне у колосалну римску ујдурму. Ма могао је папа Стефан да презентира тамо и какво писмо које је такорећи св. Петар лично написао“ (Дешнер, 2004, 18).

На Пипинову одлуку није утицало само незнање, већ то што му је папа признао узурпирано краљевско достојанство, а његовог конкурента Хилдериха III, законитог претендента на престо, постригао и затворио у самостан. Тиме је успостављено начело којег ће се римска црква придржавати кроз сву своју историју: није важно ко је легитиман, већ ко има моћ. „Са slabим државама ниједан папа неће да маршира. Папа хоће да буде с победницима“ (Дешнер, 2004, 44). И тако „од освојеног подручја, које правно није припадало ни Пипину ни папи, већ византијском цару, настала је тада Папска држава“ (Дешнер, 2004, 18).

РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА И ПРАВОСЛАВЉЕ

На Божић 800. године, противно канонима, папа је крунисао Карла Великог за цара и прогласио га обновитељем Римског царства. Тај чин, иако неканонски и узурпаторски, уздигао је углед не само цара већ и папе, јер се створило уверење да се краљевске и царске круне добијају једино из папских руку. Хришћанска екумена се располутила. „Васељена се распала у два дела, различита и у културном и у језичком и у етничком погледу“ (Острогорски, 1998, 191).

Успон Византије уздигао је углед цариградских патријараха који су настојали да под своју јурисдикцију потчине цркву на балканском простору. У томе су успели 732. године када је цар Лав III Исавријанин ставио под власт цариградског патријарха Калабрију, Сицилију, Крит и цео Илирик. И дотад затегнути односи, после овог акта, постали су отворено непријатељски и после многих сукоба довели до 1054. године – коначног раскола на Западну цркву под старешинством папе и Источну под старешинством четири васељенска патријарха: цариградског, јерусалимског, антиохијског и александријског (Грујић, 2020, 21).

Историја бележи више покушаја црквеног сједињења, који су завршили неуспешно, понајвише зато јер је против тога био православни народ. Ако игде, у борби против уније показало се исправним православно схватање цркве да је црква верујући народ.

Године 1261. никејски цар Михаило Палеолог протерао је Латине из Цариграда, после 57 година њихове владавине, и обновио Византијско царство. Вођен политичким разлозима, покушао је споразум с папом. Његови изасланици дошли су на сабор у Лиону 1274. године и примили папине услове за сједињење: 1. Признање да је папа врховни старешина у целој хришћанској цркви и 2. пристајање на римски уметак „и од Сина“ у Символу вере – *filioque*. Када су се изасланици вратили и обавестили народ, настала је велика пометња. Цар је покушао и милом и силом, али без резултата. Отпор је био толики да му је после смрти ускраћен и црквени погреб, а унији је нестало сваког трага (Грујић, 2020, 24).

Цар Јован VII Палеолог, принуђен очајним приликама, јер су Турци били на капијама Цариграда, послао је своје изасланике у Ферару. У кавом је стању била Византија довољно казује чињеница да византијска делегација, у којој су били цар Јован VIII Палеолог, његов брат Димитрије, цариградски патријарх Јосиф II, неколико митрополита, више епископа, игумана и учених лаика, није имала сопствених средстава за пут до Италије, већ су отишли о папином трошку (Бодрожић, 2018, 132).

Поред грчких цркава, тамо су отишли и представници Руске, Бугарске, Румунске и Грузинске цркве. Српски деспот Ђурађ Бранковић није послао своје представнике на унијатски сабор у Ферари, који ће после бити измештен у Флоренцију, на којем ће 1439. године бити извршено формално уједињење између Западне и Источне цркве, под истим погодбама лионске уније из 1274. године. Позив српској цркви, поред оног од стране римске курије, дошао је и од византијског цара. У посету деспоту Ђурђу, 1436. године, долази царев изасланик, познат као изразити присталица уније, велики доместик Андроник Палеолог Кантакузин, брат деспотице Јерине. Убеђивао је деспота Ђурђа да пошаље своје представнике, али узалуд. Записи из тог времена бележе да је деспот казао царском изасланику како је он сусед Латина, добро их познаје, да је упућен у њихове обичаје, зна им навике и намере и баш зато не пристаје на овај сабор, и неће послати своје представнике нити ће дати писмену сагласност на унију. „Тако је“ – наводи Момчило Спремић – „Српска православна црква била једна од ретких источнохришћанских заједница која није учествовала у раду унијатског сабора“ (Спремић, 1994, 231). Васељенски патријарси и други великодостојници Источне цркве, који нису били у Фиренци, сазвали су 1443. године сабор у Јерусалиму, потом 1450. у Цариграду, осудили су унију и унијате предали анатема. Тада је код Грка сазрело уверење да је боље у Цариграду видети турску чалму него папску митру.

Подложити све народе папи постало је једини циљ римских мисионара. Почела је та активност још у доба раскола и траје до данас, с разликом: у првих пет векова мисионарство није било централизовано и усредсређено у некакву средишњу управу која координира њен рад, а након тога, од XVI века, кад се целокупна римска црква окренула ка строгој централизацији, централизована је и пропаганда. Читав рад везан у централизацију цркве уопште, па и у домену пропаганде, преузео је на себе језуитски ред. Централизација римокатоличке пропаганде почетком XVII добила је институционални облик оснивањем једног средишњег органа који ће управљати укупном мисионарском делатношћу.

Године 1622. папа Григорије XV основао је у Риму *Congregatio de propaganda fide*, друштво за ширење римокатоличке вере. Припадници Конгрегације размилели су се на све стране, делујући међу православнима врло насртљиво. Нису то чинили ни на своју руку ни у своје име, они су били експоненти папе и папске амбиције. Каква је то амбиција већ смо говорили, међу бројним чињеницама и примерима, којима се та амбиција аподиктично саопштава, навешћемо само мањи број, оне које се могу узети за карактеристичну појединост.

Већ на почетку свог понтификата, Пије IX, на свој заповедни начин, упућује једну посланицу „источњацима“ (*ad Orientales*) у којој им налаже унију. Овом посланицом, изданом 6. јануара 1848. године, папа позива источне патријархе да се имају, и то одмах, вратити у општење са светом Петровом столицом (*hortamur vos atque obtestamur, ut absque ulteriori mora redeatis ad communionem sanctae hujus Petri sedis*) (Милаш, 1889, 146). Неколико година затим (1853) он одобрава оснивање источног хришћанског друштва са задатком да изведе сједињење православне цркве с римском. Недуго затим (1855) установљава нарочиту комисију да спреми све што је потребно за некакав велики сабор на којем би се то уједињење утврдило. Овај папа понашао се као да је уједињење готова ствар, нешто што ће се догодити неизоставно. Али од намераваога посла није било ништа: друштво које је намеравао основати распало се и пре него што је формално основано.

У Конституцији папе Пија IX, из 1869. године, наводи се: „Проглашујемо, да великој екскомуникацији подлежу шизматици и сви они, који неће да признаду и уклањају се од послушности римског свештеника“. Ради отклањања шизме, Римска црква установила је посебну мису коју њени свештеници морају периодично служити да нестане шизме, односно православне цркве. „Из свега овога“ – закључује Никодим Милаш – „по учењу римске цркве следи, да они, који припадају православној цркви, гори су јеретици од самих протестаната, да су једнаки незнабошцима и јудејима, да им никаква спасења нема и да ће поћи у вечни огањ – јер не признају папе“ (Милаш, 1889, 17).

Римокатолици полазе од тога да у свету истина обитава једино тамо где је римокатоличка црква и где људи беспоговорно признају папски ауторитет, сви други су на кривом путу, мрак и јерес, те их треба преобратити на римокатолицизам. „То представља не само ‘директиву’ католицизма, већ само по себи разумљиву основу или претпоставку за све његове доктрине, књиге, оцене, организације, одлуке и активности. Некатоличко у свету треба да нестане: или путем пропаганде и обраћања, или пак казном Божјом“ (Иљин, 2011, 106).

РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА И СРБИ

Балкански простор, због саме близине Риму, одувек је био простор нарочите позорности Рима, место где је прозелитски рад римске курије траје непрестано. Од православних народа на Балкану, први на удару Ватикана нашли су се Срби, понајпре они који ће, услед историјских неприлика, населити западне области полуострва, под влашћу римокатоличких држава.

Бројни историјски извори казују да су у времену насељавања Срби на тим просторима, ако не и једино, били преовлађујуће становништво. Да се национална структура временом измени одлучујући допринос дала је римска црква. Промена вере водила је ка томе да провереници, не само што ће одрећи своју народност, већ ће јој постати и највећи непријатељи и прогонитељи. „Све што је мењало веру непријатељски се односило према истим прецима“ (Екмечић, 2007, 7). Најрадикалнији хрватски екстремисти вуку порекло од српских конвертита, констатује Милорад Екмечић и закључује: „Нетачна је врло распрострањена теорија да су посебне цркве раздвојиле Србе од истородних Хрвата. Цркве су раздвојиле само Србе“ (Екмечић, 2007, 7).

Још од Маричке битке, 1371. започео је талас српских сеоба. Турски напади на Српску деспотовину дали су овом процесу додатну снагу. Из северних области, сеобе су кретале ка панонској равници и досезале далеко на север. Талас српских сеоба преплавио је Славонију па „су услед тих сеоба Срби запосели цео простор између Драве и Саве и постали скоро

једино његово становништво, односно кичма аустријске Војне крајине на том подручју. Славко Гавриловић такође наводи „да су у Славонију у току Бечког рата (1683–1699) велике масе Срба досељене из Србије, а нарочито из Босне, и да су искључиво они и католички Шокци чинили славонску популацију у XVIII веку“ (Гавриловић, 2010, 41). Пописи из тог времена дају упечатљиву слику о распрострањености Срба на овом простору. У истим пописима да се приметити присуство „многа Славонаца-католика са типичним српским именима, а посебно са српским презименима, што упућује на закључак да је њихова национална припадност погрешно наведена или да је реч о Србима који су се тек недавно покатоличили“ (Гавриловић, 2010, 41).

Народ из јужних области одступао је ка јадранској обали. Приморски градови за њих су били затворени. Многи су скапали по пећинама и под ведрим небом. Преживљавали су хранећи се травом и корењем. Многи су, већ тада, завршили преко мора и досегли до Италије. Све њих, Италијани су звали једним именом: Словени (Спремић, 1994, 221, 222). О бројности словенских насеобина говоре тамошњи топоними. „Расељени српски народ је нестао, асимилован верски и национално. На самој јадранској обали морао је, током времена, прећи на римокатолицизам...“ (Спремић, 1994, 560).

Јужну Далмацију и Боку Которску Срби су настанили већ приликом доласка Словена на балкански простор. На подручју северне Далмације, западно од Цетине, живели су Хрвати. Још од X века започиње прелаз Срба и на простор северне Далмације, а нарочито у XIV веку, када је овим крајевима владала Јелена Шубић, сестра цара Душана. У то време су и далматински градови Клис и Скрадин били под влашћу српског цара. Из тог периода потичу и три знаменита српска манастира у Далмацији: Крупа од 1317, Крка од 1350. и Драговић од 1395. године. Главна сеоба Срба на ове просторе догодила се током XVI века. Насељавање су спровели Турци након заузимања Далмације 1540. године, како би ове области населили народом, јер су се Хрвати иселили на острва и даље на запад, све до Италије (Грујић, 1921, 160).

После Карловачког (1699) и Пожаревачког мира (1716), када је читава Далмација дошла под власт Венеције, а Турци избачени, почео је појачани прогон православног народа у овој земљи. Нико се није обзирао на њихове заслуге у борбама против Турака и на њихов допринос да Турци буду изгнани из Далмације. Сви Срби су узети испод духовне власти пећког патријарха, није им дозвољено да имају свога епископа, већ су стављени под јурисдикцију грчког млетачког архиепископа, који је прихватио унију с Римом.

Први јавни документ којим је наложено да православни имају зависити и бити подложни латинским бискупима била је Валеријева наредба од 25. марта 1686. године. Њоме је наложено да „сви свештеници грчког обреда имају унапријед бити постављени на парохијску службу од латинских бискупа, који ће их упућивати како да управљају народ оног обреда, и сви ти свештеници морају признавати исте бискупе за своје старјешине, а бискупи ће се имати старати, да они буду добро изучени у догматима своје вјере“ (Милаш, 1901, 314). Истом наредбом даје се обећање бискупима да ће им, у случају противљења од стране православних, световне власти пружити потребну помоћ. Ово је први документ државне власти којим се млетачки поданици, православне вероисповести, подвргавају римокатоличким бискупима. Ова наредба широм је отворила врата безобзирном поступању латинских прелата, тако да ће се они на њу често позивати и радо је се сећати. Арцибискуп Кариман ће је у једном извештају из 1750. назвати „светом наредбом“ а за њеног доносиоца казати „да у њој говори као свети отац (*parla da Santo Padre*)“ (Милаш, 1901, 314).

Дукалима од 18. јануара 1708. и 14. јула 1718. године регулисан је статус православних у земљама Млетачке републике. По првом, у земљама републике могли су постојати само „католици а не шизматици“ (*cattolici e non scismatici*), а по другом, дозвољено је источно богослужење под условом да они који га упражњавају признају и исповедају флорентински символ вере – дакле, да буду унијати. За централну млетачку владу, сасвим очекивано, то је значило исто што и католици. Ови дукали представљали су основну норму за далматинске проведитере

код издавања њихових наредби и одлука у регулисању статуса православних у Далмацији. На основу њих, донете су наредбе: Ривина од 28. априла 1708, Гриманова од 4. септембра 1735, и Кавалијева од 27. марта 1741. године, по којима су православни Далматинци имали бити „унијати“, што је значило, католици источног обреда. За латинске бискупе то је значило само једно: да они могу бити само „католици“, а на оно источног богослужења гледали су као на нешто привремено док се они у потпуности не покатоличе и полатине (Милаш, 1901, 402, 403).

Године 1759. изашло је наређење да сви српски свештеници који немају декрет о постављењу од стране католичког бискупа имају да напусте Далмацију. Примењени су и други облици шиканирања, укључујући и доградњу католичког олтара у православним црквама. Учињено је то да би се могла ометати православна служба, те никако није, како неки и данас тумаче, доказ верске толеранције.

Огорчени народ устао је против католичког терора 1760. године, што је, уз заузимање Русије, довело до опадања тог насиља. Укидање закона којим се налаже да православни у Далмацији морају прихватити унију укинута је 1780. године, али то не значи да су насиља обустављена. Суштинска промена дошла је с Наполеоновом војском, под чијим окриљем ће бити успостављена самостална српска епархија, конзисторија и богословија. Говорећи о овим временима, с вишедеценијског одстојања, Никодим Милаш казаће како „оно вријеме заслужује да у историји Далмације буде убиљежено златним словима, јер све оно што има данас доброга у овој земљи, томе свему положен је био темељ баш у то вријеме“ (Милаш, 1901, 496, 497).

Највећег противника у очувању своје народне и верске заједнице Срби су имали у владајућим хрватским сталежима и римокатоличкој цркви који никад нису одустајали од намере да их обесправе, покатоличе па и изгнају из тзв. Троједнице. О томе, уз многе друге примере, речито сведоче захтеви упућени заједничком Угарско-хрватском сабору (Дијети) у Пожуну. На Дијети представници хрватских феудалних сталежа, подржани од римског клера, захтевали су „да се шизматичка владичаства

у Троједници са свијем укину, па да се црквена управа, и над унијатима и над шизматицима, преда свидничком унијатском владици; да се шизматичком митрополиту одузме сва црквена власт по Троједници и по њезиној крајини, и најпослије, да се српске привилегије, уколико су оне од штете по католичку вјеру, са свијем укину, јер да су дате кријући, па да се стога (убудуће) и не подјељују такове привилегије“ (Гавриловић, 2010, 118).

Царица се, углавном, похваливши „ревновање за вјеру, сложила са изнетим захтевима, санкционисала забрану вршења јавних служби и стицање поседа од стране некатолика, обећавши да ће укинути јурисдикцију карловачког митрополита у оба тамошња генералата. Само захваљујући рату 1741–1742. царица је 1743, због заслуга на бојишту, у пуном опсегу, потврдила привилегије, чиме је отклоњена велика опасност по српску заједницу и њен опстанак (Гавриловић, 118, 119).

Захтеви хрватских сталежа, у погледу оживотворења закључака усвојених на Дијети 1741. године, поновљени су и на Дијети 1751. године. Затражено је да се српски епископи прогнају из Хрватске и Славоније без обзира на царску потврду „која им је дата без сумње у доброј вјери, али по рђавијем савјетима“. Овог пута царица је одбила сталеже уз одговор да ће она штитити римокатоличку веру, али да ће привилегије дате Србима, од стране њених претходника, бити поштоване. На овакву одлуку највише је утицала бојазан царице да се не замери православној Русији, с којом је била у савезништву (Гавриловић, 2010, 119).

Захтеви су се, међутим, у истом смеру, настављали и даље. Језуитска дволичност и верска ревност Двора отварала је простор и давала подстицаје оваквим захтевима. Тражено је, између осталог, да се Србима онемогући стицање поседа, а да се лише поседа они који су их већ стекли, укључујући и манастире, да им се наметне празновање главних католичких празника, да се ограничи број свештеника и право на подизање цркава и низ других мера. А све то уз истицање бојазни да ће изједначавање „шизме“ с римском вером водити ка томе да ће то „гдно тијело, које се протеже од московскијех граница, па

до Јадранскога мора, и које је уједињено под влашћу једног митрополита... временом угушити и нашу (католичку) вјеру и нашу (хрватску) државу“ (Гавриловић, 2010, 120). Али оно што се није дало постићи за Србе у целини, постигло се према једном, не малом делу, тог народа. Многи од Срба, изложени притиску и бискупа и генерала, систематској пропаганди и свим језуитским методама, примили су унију или се покатоличили. Пример Жумберка може бити узет као огледни.

У борби за очување своје вере и народности, наш народ је показао велику отпорност, али то, разуме се, није могло проћи без губитака, „те је заиста приличан број појединаца, који беху интелектуално и морално слабији, стицајем извесних незгодних прилика, отпао од вере православне па се за тим претопио у друге у друге народе међу којима се нашао. – Срби међутим нису могли асимилирати чланове других народа, јер је све до под крај XVIII века најстрожије забрањено било, и тиме потпуно онемогућено, прелазити из римокатоличке вере у православну. Дакле, у том погледу, они су само губили, а нису добијали“ (Грујић, 1909, 228).

Балканско полуострво је гранична област између Истока и Запада, преко које је пролазила граница између Западног римског царства и Византије, после ће то бити међа између римокатолицизма и источног православља. Супарништво између Рима и Константинопоља, који су се већим делом средњег века борили за утицај на овом простору, постало је израженије и сложеније доласком треће велике религије, ислама. Уочљиво је да су верски и етнички идентитети „често непостојани и слабо дефинисани и да се често догађају помаци и трансфери идентитета“ (Дејзингс, 2005, 29). Уочљиво је, исто тако, да је свака промена етничког идентитета условљена променом верске припадности. Иако постоје битне разлике између верског и етничког идентитета, између њих постоји сличност, јер и један и други проистичу из сличних културних мерила, узајамно се преплићу и подупиру. И код религија које претендују на универзалност, које прелазе етничке границе и у свом окриљу обухватају различите етничке заједнице, приметно је да се у религијска веровања уноси етничка компонента.

Балкански простор није никакав изузетак, постоје бројни примери да се оно што је у почетку било верска заједница претвори у етничку заједницу чији се идентитет заснива на верским мерилима диференцијације (Бодрожић, 2018, 308, 309). Уколико Балкан није изузетак, добар је пример: улазак у верску заједницу значио је и улазак народносни корпус, излазак је представљао кидање етно-културних веза. „С обзиром на поистовећивање народности с религијом у овом делу Хрватске, одвлачење Срба од православља имало је“ – каже Славко Гавриловић – „за последицу њихово однарођавање и асимилацију с Хрватима“ (Гавриловић, 2010, 91).

Колики је број оних који су принуђени на промену вере, чиме је утрт пут и губитку народности, никада се неће утврдити. Извештаји о људима и догађајима, какви су ови о којима овде говоримо, обично се датирају у смутна времена о којима нема ни сведока да потврди или порекне, нити има писаних докумената да посведоче, јер су прилике биле такве да нико није имао ни времена ни могућности да што књижи и уписује.

Римска црква, којој је одувек био циљ да загосподари и полатини јужнословенски простор, добро је знала значај и улогу Светог Саве и светосавске цркве. „Проповедници уније могли су се Србима најсигурније умилити и њихово неповерење најлакше сузбити истицањем светости и величине св. Саве, који је Србима постао симбол њихове цркве, нације и државе.

Из тих расположења за сједињење источне и западне цркве, сљубљивање свих Словена у једну моћну целину и за ослобођење свих хришћана од Турака изникао је, мислим, први мало опширнији опис живота и рада св. Саве у западној књижевности код Мавра Орбина“ (Радојчић, 1936 а, 333, 334).

И да би римска курија успела у својим намерама, не бирајући средства, решили су се путем историјских фалсификата приказати св. Саву римокатоликом и папиним следбеником. Овај начин, фалсификат и подметање, постало је опробано средство римокатоличке цркве у верским и црквеним питањима, а њених следбеника и у националним и политичким. Дуго би се овде могло о том говорити и наводити примери.

Овде ћемо се задржати на једном приказу живота и рада од стране Ивана Томка Мрнавића.

Иван Томко Мрнавић, рођен у Шибенику 1. фебруара 1580. године, у породици која је пореклом била из Босне, а сам Мрнавић је тврдио да је пореклом од Немањића лозе. У свештенички семинар у Шибенику примљен је 1591. године, у којем ће остати до 1597. године. Као добар ученик, упућен је Илирски колегиј у Риму, где је, под утицајем и надзором Језуита, довршио богословске студије 1603. године. Одмах по повратку у Шибеник, рукоположен је и постављен за професора у семинару. Био је на цени због своје учености, па је, врло млад, постао и каноник (Радојчић, 1936 а, 320). Мрнавић, који ће се после наћи и на месту бискупа надлежног за Босну, постављен је 1623. године од стране римске конгрегације, агентом за словенске земље са специјалним задатком да ради на њиховом придобијању за римску цркву. На првом месту били су му, наравно, православни Срби јер се, како смо већ навели, и сам сматрао Србином и то најбољим – Немањићког соја.

Од самог почетка службовања у Шибенику, 1603. године, овај следбеник језуита, истиче се фанатичном мржњом према православнима, због чега ће и бити именован, од стране конгрегације, на поменуто место, речене године. Није му била страна ниједна мера или средство уперено против православних. Вреди поменути нарочиту пакост које се досетио: смислио је да се у православним црквама, изради један посебан латински олтар на којем би латински свештеник могао служити латинску мису. Урадио је то у православној цркви Успенија Пресвете Богородице. Протести православних Срба упућени шибенском кнезу и млетачком провидуру били су узалудни. Иако је млетачка република понекад знала стати на пут овом прелату и њему сличним, будући се није руководила само интересима римске курије већ и државним разлогом, а ради мира у кући, овај пут апели упућени властима нису имали учинка. У поменутој цркви, на њеној десној страни, подигнут је 1632. године латински олтар посвећен св. Миховилу. Тако се догодило – казује Никодим Милаш – оно чега дотад нигде на свету није било „да у једној истој цркви на једном олтару

служи православни свештеник православној литургији, а на другом олтару да латински свештеник служи латинску мису“ (Милаш, 1901, 284).

У опису живота Светога Саве, Мрнавић казује да је по смрти неког Теодора епископа српског, управу над црквом преузео св. Сава. По истом овом биографу, св. Сава је примио управу нас српском црквом од латинског патријарха цариградског и дао се на посао да је очисти од шизме и криве науке, те је врати у крило католичке цркве. Након што су Грци преотели Латинима Цариград, православни патријарх цариградски преотео је римском папи српску цркву, учинивши је аутокефалном. „Иван Томко Мрнавић желео је доказати како је св. Сава био одан римокатоличкој цркви, и удешавао је своје разлагање тако да би по њему изгледала та оданост несумњива. Ради постављене сврхе није бирао средства за доказивање“ (Радојчић, 1936, 319). Свети Сава приказан је не само као предани служитељ римокатоличке цркве, већ је и велики противник и прогонитељ православља и борац против шизматичких заблуда. „Питање односа св. Саве према римокатоличкој цркви потакнуто је животом овог светитеља од Ивана Томка Мрнавића, који је тврдио да је св. Сава не само био одан римокатолик, него да је православље чак прогањао. Утицај његова Живота св. Саве, једног бедног састава, трајао је вековима, и био је дубок и простран. Његове измишљотине о св. Сави збуњивале су далеко боље и бистрије научењаке од њега, највише оне који су били истих конфесионалних тенденција као и он“ (Радојчић, 1936 а, 377).

Овај фантастични запис послужио је за интерпретације Савиног живота и рада многим католичким дужносницима који су наставили рад на послу ради којег је ова измишљотина и учињена. Тако ће сарајевски надбискуп Штадлер изрећи: „св. Сава вративши се у Србију на опетовану молбу својих монаха, на молбу ортодокснога патријархе латинскога и латинскога цара цариградскога, стане управљати црквом у Србији с насловом патријархе, а са сједиштем у Ипеку. Та два брата (св. Сава и Стеван првовјенчани) бијаху католици... и један и други бијаху без двојбе здружени са апостолском столицом римском“ (Милаш,

1901, 125). И многи научници на Западу узели су Мрнавићев спис за веродостојан историјски извор. Никола Радојчић вели да „Живот св. Саве од Ивана Томка Мрнавића није постао ни мало веродостојнији због тога што су га издавали и коментирали тако учени људи и што је ушао у издања толиких научних друштава. Тиме је он правио само већу и дужу забуну у науци, али није изгубио особину једнога беднога, тенденциознога састава, пуног лажи и маштања“ (Радојчић, 1936 а, 378). Али, упркос свему, овај састав имао је значајну рецепцију међу западним ауторима. Никола Радојчић је навео разлоге који су ишли томе у прилог: „Он је, прво, вековима био западњацима једини извор за упознавање живота св. Саве (...) Даље, њега су држали као веродостојан извор збиља високи научни ауторитети, на које се олако не удара. Напоследку, он је био римокатолицима саставни део и символ тежњи њихове цркве за ширењем према истоку. Њих је римокатолицима опасно нападати (и из научних разлога), а православнима се овај Марнавићев спис могао чинити пример верске трпељивости, мада је он далеко од ње“ (Радојчић, 1936 а, 381).

Дакле, у основи је једна тенденција, својствена католичким писцима, независно од њихове учености и упућености; уосталом и сам Марнавић није био ни неук ни невешт. Отуда и опасност од његов списа, јер „је он“ – вели Радојчић – „био најопаснија врста фалсификатора у својим историчким списима – он је измишљао и преудешавао на основу несумњивих извора“ (Радојчић, 1936 а, 379).

РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА И ХРВАТСКА НАЦИЈА

Римска црква предвођена папом, представљала је најјачу антинационалну силу у Европи. По самом начелу утканом у њену организацију, старим римским начелом светске владавине, она је тежила аутократији насилним стапањем читавог хришћанског света у једну велику теократију са папом на челу, којем су подложни сви, па и европски монарси. Римокатолички универзализам није могао бити окриље под којим би се могла развити и наметнути национална идеја. Нација је

за римску цркву нешто партикуларно и историјски пролазно (Милошевић, 2013, 17). Најјаче средство којим је римска црква располагала било је упорно одржавање латинског језика као општег језика читавог католичког света. Уз опстанак овог већ мртвог језика, она је везала и свој духовни и политички примат. Док је год аутократска моћ папства обезбеђивала монопол латинском језику, није могло бити ни говора о настанку некакве националне литературе и књижевности. Без тога није се могло ни помислити да би национална мисао могла ухватити замајак и почети своје ширење (Бодрожић, 2008, 90). Рим је наметнуо латински језик. „Не само да су матерњи језици народа који су били запосели Европу, а са њима и сами ти народи, одржавани у стању сировости, него је, између осталог, такође посебно тиме народ лишаван свог крајњег учешћа у јавним већањима, јер он није знао латински језик. Само културом језика отаца народ се може уздићи из варварства, па је Европа тако дуго остала варварска и због тога што се један туђински језик скоро хиљаду година наметао природном органу њених становника“ (Хердер, 2012, 293).

Другачије није било ни на словенском југу. Затирање народне свести код Хрвата започело је још у време тзв. народних владара који су се приклонили латинству, одбацивши народну цркву (Бодрожић, 2018, 298). Под изговором борбе против паганског празноверја, затирали су народни обичаји и традиције. „Једна од тамних страна у деловању фрањеваца“ – пише Иво Андрић – „види се у чињеници да су у својој религиозној претераности истребили народне обичаје и да, све доскора, не само да нису ништа предузели како би се очувало благо народних песама и приповедака, већ су, штавише, покушавали да их искорене у народу“ (Андрић, 1994, 59). Један од босанских фрањеваца, фра Ловро Ситовић, испевао је у десетерцу „Писну од пакла“, у којој устаје против народних песама и њихових јунака, проглашавајући их за нехришћанске, те „позива свештенство да у народу истреби певање оваквих по душу опасних и испразних песама, а да шири песме које опомињу на побожност и покору“ (Андрић, 1994, 63, 64). Одатле је потекла она кључна разлика у историјском животу између Срба православних и Срба католика у Босни, коју нам је предочио Александар Гиљфердинг: „Србин

православни где год живео: у Босни, Херцеговини, Далмацији, Угарској, Српској кнежевини, има поред цркве једну велику отаџбину: Српску земљу, која је, истина подељена међу многим владавинама, но која ипак постоји идеално као земља једног истог православног народа. Он има своје предање, зна за српског светитеља Саву, за српског цара Душана, за српског мученика Лазара, за српског витеза Марка Краљевића. Његов садашњи живот је повезан са народним глом и са пређашњим животом.

Србин католик одриче све српско, пошто је православно, и не зна за српску отаџбину и српску прошлост. Код њега постоји само ужа провинција домовина: он себе назива Босанцем, Херцеговцем, Далматинцем, Славонцем, према области где се родио. Он свој језик не зове српским, него босанским, далматинским, славонским, итд. Ако он жели уопштити појам о том језику, назива га нашким језиком. Он пита нпр. странца: Умијете ли ви нашки? Но који је то 'нашки' језик, он не уме да каже. Он зато не зна да тај језик назове својим правим именом, јер он сам нема општу отаџбину, опште народно име. Ван своје уже области у њега је само једна отаџбина: Римо-католичка црква...“ (Гиљфердинг, 1972, 120).

Како је дошло до тога да је Римокатоличка црква, која је представљала најјачу антинационалну силу и највећег противника националности, постала кључни чинилац у обликовању хрватске нације? Јер да је улога римске цркве у овом процесу била одлучујућа више је него очигледно. Римокатоличка црква представља кључну институцију у процесу стварања хрватске нације: „Она је створила руку, перо и хартију за писање те историје“ (Екмечић, 1999, 7). То никако не значи да је Рим променио своју политику и циљеве, јер то се не мења, мењају се само средства. Из историје римске цркве видљиво је „оно на чему 'Света Столица' почива, почивала је и увек ће почивати, не на стени, него на политици клацкалице и чији је највиши принцип увек опортунитет, чији је коначни циљ увек моћ...“ (Дешнер, 2004, 21).

Националност је постала „освештана моћ“, а Рим није часио да, уколико већ не може да ту нову снагу сузбије, да јој се прилагоди и упрегне је у остварење својих планова и

циљева, који се не мењају. Хрватство је постало средство за остварење ватиканских циљева у обрачуну с православљем, а то значи са српским православљем и српским народом. Неспорна је чињеница „да су Ватикан и Католичка црква вековима деловали на балканским просторима, настојећи да прошире католичанство, униште православље и наметну своје духовне, политичке, социјалне и идеолошке вредности и организацију“ (Живојиновић, 2012, 171).

Ко је црква католичка, мора бити народ хрватски – била је заповест римске цркве. Иван Стојановић описује процес хрватизације Дубровчана и наводи речи дубровачког бискупа Водопића: „Синци! сила нам је да будемо Хрвати, и то ваља бити, ако нећеш да те многи прогоне, премда ни ми у дјетињству, ни наши оци, ни наши дједови, нијесмо знали за то име“ (Стојановић, 1923, 513). И тако су Дубровчани „пречињени у Хрвате“. А да би се то постигло повучен је знак једнакости између вере и народности. „А зашто то? Јер на други начин није се нашему сељаку могло увући у главу, да је Хрват, него му је“ – вели Стојановић – „требало приказати, да, ко се хоће уздржати у католицизму, треба да буде Хрват. Тако раде и неки православни попови, узимљући православље и српство као синониме“ (Стојановић, 1923, 529).

Сви римокатолици који су говорили српским језиком имали су бити Хрвати. Процес је хрватизације потрајао је „кроз деветнаести век и прве деценије двадесетог, местимично све до у међуратну епоху. Било је и места, као што је Дубровник, где је опредељивање почело у деветнаестом веку а завршено у двадесетом...“ (Ивић, 1986, 181). Кључно место у целом процесу заузела је римокатоличка црква, њено свештенство разнело је хрватско име и до најудаљенијих енклава у којима се говорило српским језиком, попут оних на Косову код којих је говорна основа јужноморавски дијалект или у дубину румунског Баната где се говори тимочким дијалектом (Ивић, 1986, 181).

Хрватство је послужило датој сврси, ако никада оно у време Другог светског рата. Католичка црква је пронашла савезника у НДХ, „у којој ће се, кад друкчије не иде, са успехом моћи применити и средњевековни методи ‘огња и мача’ за истребљење

православних Срба, бар у областима које ће том приликом припасти Хрватској, па су зато сви могући фалсификати науке и статистике чињени и употребљавани да би Хрватска држава могла обухватити и што више чисто српских историјских и етничких области, као што су Босна, Херцеговина и Срем, па чак и Новопазарски санџак, централна област средњовековне Србије“ (Грујић, 2020, 74).

У хрватско историјско памћење уткано је предање о Звонимировој клетви, које је римска пропаганда зналачки искористила за своју ствар (Бодрожић, 2018, 303). У хрватској историографији, за дуго времена, питање како је умро Димитрије Звонимир, последњи хрватски владар народне крви, сматрало се решеним. Сматрало се да је његова смрт природна, иако се у једном додатку Барског родослова говорило како је Звонимир насилно уморен од стране сународника, јер нису желели да их поведе у рат за ослобођење Свете земље. Историчари су одбијали овакву могућност, јер старији извори не помињу било какво убиство краља Звонимира, а посебно стога што су крсташки ратови кренули након његове смрти. „Пошто је краљ раније, и то неколико година раније, умро него што је крсташки покрет започео, то није могао, мислило се, погинути као мученик велике крсташке идеје, убијен од свога народа, неспособног да се одушеви племенитом жељом која је, потом, вековима испуњавала срца побожних хришћана. Краљ би, према томе, умро природном смрћу“ (Радојчић, 1936 б, 3). По речима Фрање Рачког, нема ниједног историјског доказа који указује да је Димитрије Звонимир умро насилном смрћу, већ је његова смрт природна. И Тадија Смичиклас о Звонимировој клетви вели: „То се изпричало онда, кад већ није било краља своје крви“ (Smičiklas, 1882, XXVIII). Али то је у целој ствари небитно, јер свака легенда, па и ова, носи једну идеолошку истину која се не побија историјским чињеницама. Овде је важно да је то испричано, кад је то и како је то Риму одговарало. „Код легендарних извора нису имена толико важна колико мотиви“ (Радојчић, 1936 б, 9). Питање смрти последњег хрватског владара актуелизовано је током XIX века у научној и политичкој књижевности и представља одличан пример „колико може легенда, ради унапред постављених сврха, да искрене историјске чињенице“ (Радојчић, 1936 б, 4).

Историјски извори бележе 1089. годину као годину Звонимирове смрти. У потоњем летопису, датираном у XIV век, на основу којег ће се актуелизовати питање његове смрти, неколико векова после, до светости се уздиже Звонимиров живот и владавина, а његова смрт приписује се незахвалном народу, који га није хтео следити на путу који је он одабрао, путу који му је наменила римска столица, већ се одметнуо од њега говорећи: „што је нам за то?“

Звонимир се приказује као човек и као владар саздан од врлине, правичан и милосрдан, па је и стање у његовој држави било идилично у сваком погледу. Приповест каже: „И за доброга краља Звонимира бише весела сва земља, јер бише пуна и урешена свакога добра и градови пуни сребра и злата. И не бојаше се убоги да га изји богати, и нејаки да му вазме јаки, ни слуга да му неправо учини господин; јере краљ свих брањаше, за што ни сам презправедно не посидаше, тако ни иним не дадише“ (Gavranić, 1895, 261).

Након ове апотеозе, хроничар даље бележи како су Звонимиру од папе приспела два дописа и казује: „В то врме згоди се, да цесар римски с вољом св. отца папе посла и листове своје овако к достојному краљу Звонимиру, просеће и молеће како драга брата и меу краљи кршћанским краља почтованога. (...) ото те молимо и просимо, да скупиш себи сву господу земље, теби подложне, и свих од вридности; и када буде скупшћина да прочтиш меу свими они други лист, кога с твојим листом шаље се од стране наше господству вашему, молеће када прочте да одговоре и да даду нам на знање вољу своју и одлучење ко учине витези и баруни с вољом господства тога“ (Gavranić, 1895, 262). Звонимир је, по летописцу, тако и поступио те „заповиди по све краљество своје, да буде скупшћина в Петих цриквах у Косови“. Убиство се догодило, каже легенда, у Косову. Тиме се сугерише да је то име постојало и пре доласка Срба, да га нису донели досељени Срби (Радојчић, 1936 б, 40).

Кад се скупштина састала, Звонимир је наредио да се отвори други допис, послан од папе. У том писму је стајало: „Брата нашега Звонимира молимо с власници и пуком земље и

краљевства његова, да би хотил одлучити с нама бити заједно с помоћу ине господе крстијанске, који онаке листове имију од нас; и они да одлуче вољу њих и да нам даду на знање, јесу ли к вољи нашој пристали, ча јест с допуштењем божјим и сина његова, који јест порођен од диве Марије и муку и крв пролијо на дриво крижа и на њем уморен, која смрт би одкупљење свита и ослобојење светих отац из лимбене тамности; и тако с допушћењем његовим и с помоћју в њега вирујућих јесмо одлучили ослободити миста, која је за љубав нашу окрвавио и гдје придао дух отцу кроз муку и труд и грех, в ком би положено приславно тило његово“ (Gavranić, 1922, 262, 263). Потом се казује каква је била реакција народа: „И тој чуше, богом проклет и невірни Хрвати, (...) не даше ни листове дочтити и скочише, не само да би пристали на достојну молбу св. отца папе и цесара римскога, да св. миста из рук поганских изму и ослободе, да они богом клети почеше кричати и викати на св. краља тужећи се и вапијући једним гласом, како на исукрста Жидове: да он ишће извести њих из жен и дитце њих и с папом тер с цезаром одтимати миста, гдје бог пропет и гдје гроб његов; а што је нам за то?“ (Gavranić, 1895, 263).

Кад се Хрвати сташе договарати – бележи даље летописац – један од великаша повиче: „боље да један умре нере толик пук да погине“ (Gavranić, 1922, 263). Јасна је аналогија између пресуде Звонимиру, којег летописац, већ, зове светим краљем, с образложењем којим је Христос испраћен на Голготу: боље да страда један него народ.

Глас и савет овог великаша једнодушно је прихваћен па „невірни Хрвати почеше говорити вапијуће како пси али вуци: боље да он сам погине, нер да нас из дидине наше изведе цића бога и иним миста толико далеко обимати, земље и градове ине. Ионако нере како псиј на вуке лајући када иду, тако они на доброга краља Звонимира, кому не даше ни проговорити, нере с буком и оружјем почеше сићи њега и тило његово ранити, и крв проливати свога доброга краља и господина, који лежећи в крви, израњен, велицима болизни, прокле невірне Хрвате и остатак њих богом и светими његовими и собом, недостојно смрћу његовом; и да би веће Хрвати нигдар не имали господина

од свога јазика него вазда тугју језику подложни били. И тако израњен лежеће а Хрвате проклињући издахну. А Бела краљ угарски сгњете Хрвате мукама и робством, као убојице и бунтовнике против Господина“ (Gavranić, 1922, 263).

По реченом предању, губитак државне самосталности дошао је од Звонимирове клетве, који их је на самрти проклео јер су га лишили живота зато што је био веран папи и вољан да се одазове његовом позиву на рат против неверника. Порука је јасна: једини начин да се искупе од проклетства јесте служба ономе коме је и Звонимир желео да служи, због чега је платио својим животом.

Овакво предање било је идеално да се хрватском народу, а у функцији папског прозелитизма, угради свест о посебној историјској мисији, шта Бог од њега хоће, или тачније, шта папа од њега тражи, а то је „да послуже мостом за превођење православних под духовну власт римског оца-папе“ (Banić, 1930, 16).

Тако је настао један историјски патос, јасно изражен поводом евхаристијског конгреса у Загребу 1900. године, којим се више ишло „за тим да се истакне оданост и приврженост хрватског народа (демонстративно се употребљавала терминологија „хрватски народ“) римској цркви и св. оцу папи него ли приврженост тог јадног хрватског народа вјери у Бога и кршћанској религији“ (Banić, 1930, 12).

У конгресној „посветној молитви хрватског народа еухаристијском срцу Исусову“ дословце је стајало: „Молимо Те, о Божански Краљу наш, да жарком љубави Срца свога ражариш наша те Ти останемо вјерни у светој римокатоличкој Цркви. Ти нас води и благослови, да извршимо народну задаћу своју, коју нам љубезном провидношћу намјењујеш, да преко нас Ти завладаш у срцима остале словенске браће наше те се сви у Теби радујемо у сретној временитој и вјечној домовини. Амен“ (Banić, 1930, 15). У истој посветној молитви говори се и шта хрватски народ дугује римској цркви и њеном првосвештенику, па се каже: „Хрватски Твој народ признаје да је од Твоје добротe примио лијепо своју домовину, да се у њој слободно развије...“ (Banić, 1930, 17).

Проницање у намере римске курије у погледу улоге која је намењена Хрватима определило је пут Ђуре Виловића, који је о томе проговорио и кроз свој друштвени и политички ангажман, као и кроз своју литературу, где је ова тема добила прикладан књижевни израз. Виловић је описао промену у држању римокатоличке цркве у хрватској ствари. Фратри су на сва уста говорили о Хрватској и хрватству, а мало пре тога о томе нити је било нити је смело бити помена. „Сјети се велике узбуне и големог скандала када су оно давно у његовој младости, момци у цркви малог села Граца у макарском приморју запјевали хрватску химну. Сва се подбиоковска села згрануше и потресосе над тим скандалом. Говорило се како је та профана пјесма опоганила храм Божји и очекивали поновно посвећивање цркве да се по том новом благослову поврати у пријашњу службу“ (Vilović, 2010, 52).

Потом су се прилике промениле. „Сад је боље него ли је било. Мало је ко у нашем селу прије знао које су боје хрватске заставе, а откад је попови унијеше у цркву, сви знаду: који је и какав хрватски барјак. За њим село иде у процесијама, с њим насрће на жандаре као оно у Омишу. Да си онда видио сељаке: лавови, тигрови, пантере...“ (Vilović, 2010, 55).

И не само то, већ се црква постарала да Хрватима обезбеди и краљицу. И то коју. „Сад је“ – пише Виловић – „мајка божја, краљица Хрвата. Сјетио се поп да оснује на небу хрватски краљевски двор и одмах да убире порез на небеске владаре. Људи, зар не видите попову игру? Та је небеска краљица старија од Хрвата, па тек је сада окрунише. А гдје су прије били? Како се тога прије нису сјетили? Који је поп у ову нашу цркву на Локви унио нешто хрватско? Нисмо ли ми сељаци три пута затварали цркву пред латинским попом и латинском мисом? Бискупи су нам зато пријетили затварањем цркве и проклетством. Ено вам још старог Мате Мештрова, Ребрине и Шминдела, још су живи и сјећају се, што нам је говорио онај претили бискуп о хрватству. Рекао је да је народност гријех и поганлук. Рекао је да је народност охолост народа у народу и појединцу, охолост је први главни гријех. На крају је рекао, да народност раставља људе, који су браћа по Богу

и по светом крштењу. Да вам право кажем, ја сам мислио да бискуп има донекле и право, а поготову кад каже да наша црква није ни хрватска ни талијанска ни маџарска него католичка, а то значи за све. Сад ето више није тако. Сад је Богородица, краљица Хрвата. Није то прави грош, а ни чиста вода. Ту се нешто мути, па се нешто лови. Куку нама Хрватима откад су бискупи, језуите и њихови попови Хрвати. Било је и прије наших, хрватских попова, али то су били наши добри, а њихови зли попови. Гањали су они нас и наше народне попове и гдје би они унијели прије нешто хрватско у цркву. Питам ја вас, људи, што је то хрватско у нашој цркви у Локви? Дух из Италије, слике и светачки кипови из Тирола, апостоли из Јудеје, мученици из Ницеје и Кападокије, пјесма и гласба из цијелога свијета, а само свијеће *елемозина* од Хрвата. Сад ето, добрих ли људи, дадоше нам ништа мање него хрватску краљицу“ (Vilović, 1938, 87).

Један од Виловићевих романа има наслов *Пицукаре*, а односи се на уседелице које чекају свога женика да дође однекуд из даљине и реши их муке. Овај појам могао би добити и ширу примену. И сама хрватска нација није ништа до папина пицукара, уседелица која чека да дође неко из света и створи јој државу, као награду за издају сродника. Јунаци Виловићеве приповести разматрају начине којима ће Хрвати остварити ту своју државу: „Ствар је у томе: апелирати ће се на Европу!“ – нагласује Телал – „Европа не може да не устане и каже: моји Хрвати“ (Виловић, 2010, 147), Европа ће то учинити јер је дужна Хрватима због онога што су за њу учинили: „више него за ћаћу“! По том рачуну у Европи немају пречега посла него да мисле о Хрватима и хрватској ствари: цареви, краљеви и, наравно, свети отац папа. „Казивао ми је галантар Лука из Цисте... Галантари путују и до вражијих врата, па знаду они. Енглески краљ Ђуро, казује ми галантар Лука – кад ујутро устане, прво му је да пита коморника:

– Како стоји данас хрватско питање? Никад не руча прије него прочита све новине да види што се пише о Хрватима. Свако вече у кревету измоли Оченаш и Здравумарију за сретно рјешење хрватског питања.

– Будало, ко би њему, лутерану, казао Оченаш и Здравумарију! – побуни се Ико Тепин.

– Ето, сад ти боље знаш од галантара! А што ради наша емиграција? Без њих се не састају нигдје ни краљеви ни министри!

– А свети отац папа? – подигне Отпуштени Стипица прст и гласно пита: што је с мојим предзиђем? Мој Анте Мурал!

– Чудно ли нас то назива свети отац? – чуди се неко.

– Што си блесав – окоми се Стипица на оног који се чуди – зове нас тако да се Срби не досјете о кому говори свети отац, јер Срби имају свугдје своје шпијуне, а свети отац не иде шпијунима на лијепак“ (Vilović, 2010, 148).

Ђуро Бодрожић

ROMAN CATHOLIC CHURCH AND BALKAN HISTORY

Summary

Historical forgeries have often been used as a means of legitimizing political ambitions. The Roman Catholic Church has shown itself prone to historical falsifications. Hegemonic intentions were accompanied by the creation of mythology that would take the place of real history, which would suggest that the course of events was predetermined and traced in the past, with a clear intention to declare one's own goals and ambitions historically legitimate and inevitable. The Vatican's Balkan policy has not passed without historical falsifications, whether they are historical documents or interpretations of the lives and works of historical figures and events. The Balkans is a space of distinct Roman Catholic

proselytism. Religious transitions also meant national conversion, which significantly determined the Balkan history and relations of the Balkan peoples.

Keyword: Vatican, Balkans, Балкан, the history, Serbs, Croats, Roman Catholicism, Orthodoxy, proselytism, nation

---

ЛИТЕРАТУРА

Андрић, Иво (1994) Иво Андрић, *Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине*, Београд, Просвета.

Banić, Milan (1930) Milan Banić, *Crna internacionala prema hrvatstvu i jugoslavenstvu*, Sušak, Nacionalno-politička biblioteka Naša sloga“.

Бодрожих, Ђуро (2008) Ђуро Бодрожих, *Национална држава*, Београд, Српска књижевна задруга: Партенон.

Бодрожих, Ђуро (2018) Ђуро Бодрожих, *Српски идентитет*, Београд, Српска књижевна задруга.

Vilović, Đuro (2010) Đuro Vilović, *Picukare*, Zagreb, V. B. Z.

Vilović, Đuro (1938) Đuro Vilović, *Zvono je oplakalo djevicu: roman barjaka rajske djeve, kraljice Hrvata*, Zagreb, Binoza.

Gavranić, Pero (1895) Pero Gavrančić, *Politička povijest hrvatskog naroda od početaka do danas*, Zagreb, Štamparija i litografija C. Albrechta.

Гавриловић, Славко (2010) Славко Гавриловић, *О Србима Хабзбуршке монархије*, Београд, Српска књижевна задруга.

Гиљфердинг, Александар, Федорович (1972) Александар Федорович Гиљфердинг, *Путовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији*, Сарајево, Веселин Маслеша.

Грујић, Радослав (1909) Радослав Грујић, *Апологија српскога народа у Хрватској Славонији и његових главних обележја*, Нови Сад, Штампариа учитељског деоничарског друштва „Натошевић“.

Грујић, Радослав, (1921) Радослав М. Грујић, *Православна српска црква*, Београд, Геца Кон. Грујић, Радослав М. (2020) Радослав М. Грујић, *Политичко-верска активност Ватикана на Балкану кроз векове*, Београд, Catena mundi.

Дејзингс, Гер (2005) Гер Дејзингс, *Религија и идентитет на Косову*, Београд, Библиотека XX век.

Дешнер, Карлхајнц (2004) Карлхајнц Дешнер, *Политика римских папа у XX веку*, Београд, Фонд истине: SARD Communicationis.

Живојиновић, Драгољуб (2012) Драгољуб Р. Живојиновић, *Ватикан у балканском вртлогу*, Београд, Албатрос плус.

Екмечић, Милорад (2007) Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Београд, Завод за уџбенике.

Екмечић, Милорад (1999) Милорад Екмечић, „Црква и нација код Хрвата“, *Зборник о Србима у Хрватској 4*, Београд.

Ивић, Павле (1986) Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд, Српска књижевна задруга.

Иљин, Иван (2011) Иван Иљин, *Бела идеја: о Русији сутрашњег дана*, Београд, Логос.

Милаш, Никодим (1889) Никодим Милаш, *Пропаганда, њезин постанак и данашња уредба*, Београд, Прва удеоничка штампарија.

Милаш, Никодим (1901) Никодим Милаш, *Православна Далмација*, Нови Сад, Издавачка књижарница А. Пајевића.

Милошевић, Зоран (2013) Зоран Милошевић, *Религија и идентитет: од прозелитизма до верске и националне асимилације*, Бања Лука, Народан и универзитетска библиотека Републике Српске.

Острогорски, Георгије (1998) Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, Народна књига: АЛФА.

Радојчић, Никола (1936, а) Никола Радојчић, *О животу Светога Саве од Ивана Томка Марнавића*, Београд, Српска краљевска академија: Посебна издања, књ. 114.

Радојчић, Никола (1936, б) Никола Радојчић, *Легенда о смрти хрватског краља Димитрија Звонимира*, Београд Глас CLXXI СКА.

Smičiklas, Tadija (1882) Тадија Смичиклас, *Poviest hrvatska*, Zagreb, Matica hrvatska.

Спремић, Момчило (1994) Момчило Спремић, *Деспот Бураж Бранковић и његово доба*, Београд, Српска књижевна задруга.

Стојановић, Иван (1923) Иван Стојановић, *Најновија повијест Дубровника*, Дубровник, издање књижаре Ј. Тошовића.

Хердер, Готфрид, Јохан (2012) Јохан Готфрид Хердер, *Идеје за филозофију повести човечанства*, Сремски Карловци: Нови Сад, Издавачка књижарница Зорана Стојановића.